

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai
A. Vivulskio g. 11, LT-03610 Vilnius

2014-09-16 Nr. (1.19-2014-42)2
Į

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS 2002 M. RUGSĖJO 10 D. NUTARIMO
NR. 1422 „DĖL ĮVAIKINIMO APSKAITOS LIETUVOS RESPUBLIKOJE TVARKOS
APRAŠO PATVIRTINIMO“ PAKEITIMO PROJEKTO DERINIMO**

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus staiga susipažinusi su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 10 d. nutarimo Nr. 1422 „Dėl Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo projektu (toliau – Aprašo projektas) teikia šias pastabas bei pasiūlymus dėl projekto tobulinimo:

1. Atsižvelgiant į tai, kad turėtų būti reglamentuotas informacijos rinkimas ir teikimas, siūlymo juos įvaikinti procedūra bei veiksmai po teismo sprendimo dėl įvaikinimo įsiteisėjimo ne tik apie vaikus, turinčius specialiuosius poreikius, siūlytina tikslinti šioje dalyje Aprašo projekto 1 punkto formuluotę, išdėstant šį punktą taip:

“1. <...> nustato vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, grupes, informacijos apie galimus įvaikinti vaikus rinkimo, rengimo ir teikimo asmenims, įrašytiems į norinčiųjų įvaikinti asmenų sąrašus, tvarką, siūlymo įvaikinti procedūrą ir veiksmus, įsiteisėjus teismo sprendimui įvaikinti.“

2. Atsižvelgiant į tai, kad Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarka Lietuvos Respublikoje vykdoma vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymais ir kitais teisės aktais, Aprašo projekte vartojamos sąvokos turi atitikti kituose teisės aktuose įtvirtintas tų pačių sąvokų reikšmes, todėl siūlytina atsisakyti skirtingų sąvokų apibrėžimų/reikšmių įvedimo poįstatyminiuose teisės aktuose.

LR neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme sąvoka „specialusis poreikis“ apibrėžiama, kaip specialiosios pagalbos reikmė, atsirandanti dėl asmens įgimtų ar įgytų ilgalaikių sveikatos sutrikimų (neįgalumo ar darbingumo netekimo) ir nepalankių aplinkos veiksnių.

LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-11-16 įsakymu Nr. A1-316 patvirtintos Specialiųjų poreikių nustatymo ir jų tenkinimo sąlygos bei taisyklės (toliau – Taisyklės). Jos reglamentuoja asmens specialiųjų poreikių nustatymo ir tenkinimo principus, asmenų, kuriems nustatomi specialieji poreikiai, grupes, asmens specialiuosius poreikius nustatančius subjektus, specialiųjų poreikių nustatymo kriterijus, kt. Taisyklių 6 punkte numatytos asmenų, kuriems nustatomi specialieji poreikiai, grupės – tai asmenys iki 18 metų, kuriems nustatytas neįgalumo lygis; darbingo amžiaus suaugusieji asmenys, kuriems nustatytas darbingumo lygis; asmenys, kuriems nustatytas darbingumo lygis, susijęs su nelaimingais atsitikimais darbe ir profesinių ligų padariniais, neatsižvelgiant į jų amžių; senatvės pensijos amžių sukakę asmenys, kurių veikla ribota ir dalyvavimo visuomenės gyvenime galimybės varžomos dėl ilgalaikių sveikatos pokyčių ar jų pasekmių.

Taisyklių 8 punkte numatyti asmens specialiuosius poreikius nustatantys subjektai – Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, ankstyvosios reabilitacijos tarnybos, pedagoginės psichologinės tarnybos, sveikatos priežiūros įstaigos, kt.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siekiant teisinio reglamentavimo aiškumo bei siekiant išvengti dviprasmiško norinčiųjų įvaikinti asmenų supratimo apie šių vaikų kategoriją, siūlytina svarstyti galimybę pakeisti šią sąvoką (aprašo projekto 3.2 ir kiti susiję punktai) kita, pvz. ypatingų poreikių (reikmių) turintys vaikai ar pan.

3. Siūlytina tikslinti Aprašo projekto 3.2 punkto formuluotę, sukonkretinant kokiais atvejais ir kokiais kriterijais vadovaujantis Tarpinstitucinė įvaikinimo komisija gali teikti rekomendacijas dėl vaikų įtraukimo į specialiuosius poreikius turinčių vaikų grupę.

4. Aprašo projekto 3.5 punkte siūlytina keisti žodžių junginį „rekomenduoti Tarnybai, ar tarptautinis įvaikinimas atitiks geriausias vaiko interesus“ į „pateikti išvadą, ar tarptautinis įvaikinimas atitiks geriausias vaiko interesus“.

5. Siūlytina papildyti Aprašo projekto 4 punktą, suderinant jį su Civilinio kodekso 3.219 straipsnio 3 dalies nuostatomis, įpareigojančiomis valstybinę įvaikinimo instituciją (Tarnybą) išsiaiškinti, ar suėjus vieneriems metams nuo laikino tėvų valdžios apribojimo, tėvams nepanaikintas tėvų valdžios apribojimas, ir jei toks apribojimas nepanaikintas – įtraukti vaiką į galimų įvaikinti vaikų apskaitą. Aprašo projektas taip pat pildytinas atitinkamomis nuostatomis, reglamentuojančiomis Tarnybos pareigą atlikti aukščiau nurodytus veiksmus.

6. Siūlytina įvertinti Aprašo projekto 17 punkte nustatyto termino trukmę ir svarstyti galimybę jį ilginti, atsižvelgiant į šeimos poreikį nuodugnai įvertinti pateiktą siūlymą įsivaikinti įvaikio brolius/seseris bei suteikti optimalų laikotarpį sprendimui priimti. Manytina, jog atsižvelgiant į nustatytus terminus valstybės ir savivaldybių institucijoms, jų įgaliotiems socialiniams partneriams (atestuotiems socialiniams darbuotojams), 14 darbo dienų terminas dėl pasiūlymo įvaikinti įvaikio brolius/seseris, yra neproporcingas (pavyzdžiui, atestuoti socialiniai partneriai išvadą dėl asmens (šeimos) tinkamumo tapti tėvais parengia (*surašo*) per 30 kalendorinių dienų (33 punktas) ir kt.

Siūlytina Aprašo projekte suvienodinti terminų skaičiavimo kriterijus, pasirenkant skaičiavimą darbo arba kalendorinėmis dienomis.

7. Siekiant teisinio reguliavimo aiškumo, vienodos praktikos formavimosi, taip pat siekiant išvengti galimų aplaidumo ir/ar piktnaudžiavimo atvejų ir užtikrinti įvaikinimo proceso skaidrumą, siūlytina tikslinti Aprašo projekto 19.6 punktą, nurodant, kad turi būti pateikiama metinė gyventojų (šeimos) turto deklaracija, kurios formą (FR0001) tvirtina Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos. Pritarus šiam siūlymui, turėtų būti tikslinama Aprašo projekto 20 punkto formuluotė.

8. Siekiant užtikrinti geriausių vaiko interesų užtikrinimo principą įvaikinimo procese, taip pat vienodos praktikos formavimo būsimų tėvių vertinimo srityje, siūlytina papildyti Aprašo projektą nuostatomis, nustatančiomis šeimos (asmens) pajamų pakankamumo bei turinės padėties vertinimo kriterijais. Nenustačius šių kriterijų liktų neįgyvendintos vaiko teisių apsaugos kontrolierės bei Valstybės kontrolės rekomendacijos, o būsimų tėvių vertinimo procese išliktų subjektyvaus ir skirtingo vertinimo, priklausančio tik nuo vertinančio asmens, galimybės.

9. Siekiant mažinti administracinę našą, tenkančią asmenims, siekiantiems įvaikinti vaiką, siūlytina keisti Aprašo projekto 19 punkto nuostatą, nustatant, jog esant asmens sutikimui, duomenis iš valstybės registrų ir/ar (savivaldybių) duomenų bazių, surenka vaiko teisių apsaugos skyrius (pvz. įtvirtinus pareigą deklaruoti turtą ir pajamas, informaciją galima būtų gauti tiesiogiai iš Valstybinės mokesčių inspekcijos, duomenis apie nekilnojamąjį turtą (šeimos gyvenamąsias patalpas) – iš Nekilnojamojo turto registro ir pan.).

10. Siūlytina atsakyti Aprašo projekto 21.6 punkto, kuriuo siekiama nustatyti, jog vaiko teisių apsaugos skyrius, be kitų, nurodytų Aprašo projekto 21 punkte dokumentų, gali surinkti apie asmenis (jei jie sutinka), norinčius įsivaikinti vaikus, ir medicininį pažymėjimą pagal apskaitos formą Nr. 046/a „Medicininis pažymėjimas“, patvirtintą Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro. Atkreiptinas dėmesys, jog galimų tėvių sveikatos būklės patikrinimu siekiama įvertinti įvaikinimo proceso metu esančią realią asmens sveikatos būklę bei nustatyti, ar jis neturi

medicininį kontraindikacijų, dėl kurių negali būti įvaikintojas, t.y. turi būti siekiama ne formalių pažymų surinkimo (neatspindinčių dabartinio laikotarpio sveikatos būklę). Asmens sveikatos ištyrimas galimas tik fiziškai dalyvaujant pačiam asmeniui.

11. Siūlytina suderinti Aprašo projekto 23-25 punktuose nustatytus pradinio įvertinimo terminus, kadangi projekto rengėjų pasiūlytos minėtų punktų formuluotės prieštarauja viena kitai. Taip pat neaiškūs projekto rengėjų argumentai, kuriais remiantis vaiko teisių apsaugos skyriui nustatomas ilgesnis terminas pradinio vertinimo atlikimui, jei pareiškėjas pats surenka ir pateikia dokumentus, nurodytus Aprašo projekto 21 punkte.

12. Siūlytina papildyti III skyriaus antrą skirsnį nuostatomis apie tėvių parengimo mokymo programų turinį ir/ar subjektą, tvirtinančių mokymo programas, taip pat pildytinas šio skirsnio 32 punktas, nurodant kas tvirtina pažymėjimo apie mokymuose išklaustas temas formą.

13. Siekiant vienodos praktikos formavimo įvaikintojų vertinimo procese bei išvadų dėl pasirengimo įvaikinti objektyvumo, siūlytina nustatyti kriterijus, kuriais vadovaujantis įvertinami įvaikintojų pasirengimo aspektai, numatyti Aprašo projekto 34 punkte.

14. Siūlytina papildyti III skyriaus pirmą skirsnį nuostata, nustatančia, jog prašymas įvaikinti gražinamas ir tais atvejais, kai nėra pateikiami 19 punkte nurodyti dokumentai.

15. Siūlytina trumpinti Aprašo projekto 33 punkte nurodytą terminą išvadai dėl pasirengimo įvaikinti vaiką parengti. Manytina, kad siūlomas (ir dabar esantis) 30 kalendorinių dienų terminas yra nepagrįstai ilgas ir neigiamai įtakoja įvaikinimo proceso trukmę ir, neatmestina, kai kuriais atvejais gali lemti išvados tikslumą ir objektyvumą.

16. Siekiant sumažinti nesėkmingo įvaikinimo riziką, siūlytina papildyti Aprašo projekto 34 punktą, numatant norinčių įvaikinti asmenų nepilnamečių vaikų, gebančių suformuluoti ir išreikšti nuomonę, ir kitų, faktiškai kartu gyvenančių asmenų nuomonės dėl įvaikinimo išklaušymą ir įvertinimą.

17. Siūlytina tikslinti (keisti) Aprašo projekto 38 punkte nurodomą subjektą, kuris, per 18 mėnesių neįvaikinus vaiko, turi pakartotinai įvertinti Aprašo 34 punkte nurodytus duomenis bei informaciją, numatant, kad VTAS ne įvertina 34 punkte nurodytus duomenis bei informaciją, o perduoda informaciją įvertinti atestuotiesiems socialiniams darbuotojams (kaip atitinkamai reglamentuojama 51 punkte – „Vaiko teisių apsaugos skyrius gautą prašymą per 3 darbo dienas persiunčia atestuotiesiems socialiniams darbuotojams“).

Pateiktame derinti Aprašo projekto 38 punkte kaip subjektas nurodomas vaiko teisių apsaugos skyrius, tačiau išvadą dėl pasirengimo bei atnaujintos išvados parengimo paslaugas teikia Tarybos atestuoti socialiniai darbuotojai (Projekto 3.4, 34 punktas). Projekto 47.3 punkte tinkamai nurodyta, jog asmuo išbraukiamas, jei atestuoti socialiniai darbuotojai, atnaujinę išvadą dėl pasirengimo įvaikinti vaiką pagal Projekto 38 punktą, priima neigiamą išvadą dėl pasirengimo įvaikinti vaiką.

18. Siūlytina papildyti III skyriaus trečią skirsnį, suderinant šio skirsnio nuostatas su Aprašo projekto 46.2 punktu, numatančiu, kad vaiko giminaičiai neįrašomi į Norinčių įvaikinti Lietuvoje gyvenančių Lietuvos Respublikos piliečių ir užsieniečių sąrašą. Taip pat svarstyti šios išimties pagrindimas, kadangi Civilinio kodekso 3.223 straipsnis vaiko giminaičiams, kaip ir kitoms šiame straipsnyje numatytoms grupėms (kurioms išimtis nenumatyta), suteikia pirmumo teisę įvaikinti. Ta pati pastaba taikytina ir Aprašo projekto 78.2 punktui.

19. Sistemine Aprašo projekto 41 - 43 punktų analizė leidžia teigti, jog pagal siūlomą reglamentavimą Taryba gali priimti sprendimą neįrašyti norinčių įvaikinti asmenų į Norinčių įvaikinti Lietuvoje gyvenančių Lietuvos Respublikos piliečių ir užsieniečių sąrašą tik esant pagrindams, numatytiems Civilinio kodekso 3.210 straipsnio 4 dalyje ir 3.217 straipsnio 1 dalyje. Todėl siūlytina tikslinti 41 Aprašo projekto punktą, po žodžio „dienos“ įrašant žodžius „juos išnagrinėja ir“, taip pat 43 punktą, numatant ir kitus atsisakymo įrašyti norinčius įvaikinti asmenis į aukščiau minėtą sąrašą pagrindus. Priešingu atveju, Aprašo projekto 42 punktas, numatantis

Tarnybos teisę kreiptis į vaiko teisių apsaugos skyrių dėl papildomos informacijos laikytinas pertekliniu.

20. Siūlytina diskusija dėl Aprašo projekto 44.1 punkte numatyto termino pagrįstumo, nes praktikoje gali būti atvejai, kai vaiką globoja (rūpinasi) artimieji giminaičiai, kuriems nenumatyta reikalavimas pateikti išvadą dėl tinkamumo tapti vaiko globėju (rūpintoju), tačiau įvaikinimo atveju šiems asmenims išimtis vertinimo procese nenumatyta. Atsižvelgiant į įtėvių parengimo ir vertinimo trukmę, siūlytina nustatyti optimalų terminą per kurį asmuo (šeima) turėtų realią galimybę dalyvauti įtėvių parengimo ir vertinimo procese ir jį užbaigti.

21. Siūlytina tikslinti Aprašo projekto 48 punkto formuluotę, numatant galimybę, o ne imperatyvą Tarnybai kreiptis dėl pakartotinio pasirengimo įvaikinti vaiką patikrinimo, taip pat, siekiant išvengti subjektyvumo ir užtikrinant teisinį aiškumą, siūlytina nustatyti bent nebaigtinį kriterijų sąrašą, kuriems esant Tarnyba įgyja teisę kreiptis dėl pakartotinio pasirengimo įvaikinti vaiką patikrinimo.

22. Siekiant esminio įvaikinimo proceso teisinio reglamentavimo tobulinimo, įvertinant Valstybės kontrolės pateiktas rekomendacijas (2014-08-08 valstybinio audito „Įvaikinimo organizavimas“ ataskaita Nr. VA-P-10-3-9), siūlytina papildyti Aprašo projekto 58 punktą, nustatant konkrečius šeimos (asmens) parinkimo vaikui kriterijus (galima būtų taikyti Aprašo 84.3 punkto, nustatančio užsieniečių ar Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių užsienyje, parinkimo vaikui kriterijus, analogiją), parinkimo etapus ir juose dalyvaujančių subjektų funkcijas, teises, pareigas ir atsakomybę. Priešingu atveju lieka neaiškūs argumentai, kuriais remiantis taikomas skirtingos apimties teisinis reguliavimas nacionalinio ir tarptautinio įvaikinimo atvejais.

23. Atsižvelgiant į tai, kad pagal Civilinio kodekso 3.224 straipsnio 2 dalies 1 punktą įvaikinimas užsienio valstybės piliečiams galimas, jeigu per šešis mėnesius nuo vaiko įrašymo į galimų įvaikinti vaikų sąrašą nėra Lietuvos Respublikos piliečių prašymų įvaikinti ar globoti vaiką, tikslinga papildyti Aprašo projekto 58 punktą (arba Aprašo projekto III skyriaus šeštąjį skirsnį nauju punktu), numatant komisijos posėdžių periodiškumą (dažnumą) bei minimalų konkretaus vaiko, įrašyto į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, atvejo nagrinėjimų (šeimos parinkimo) skaičių per 6 mėnesių laikotarpį.

24. Siūlytina papildyti Aprašo projektą, perkeltant į jį Civilinio kodekso 3.224 straipsnio 2 dalies 1 punkto nuostatą, kad įvaikinimas užsienio valstybės piliečiams galimas, jeigu per šešis mėnesius nuo vaiko įrašymo į galimų įvaikinti vaikų sąrašą nėra Lietuvos Respublikos piliečių prašymų įvaikinti ar globoti vaiką. Ryšium su tuo, tikslintinas 84 Aprašo projekto punktas.

25. Papildyti Aprašo projekto 60 punktą, nurodant kokiais atvejais ar esant kokiems pagrindams, taip pat kokiu tikslu informacija apie vaiką, įrašytą į Galimų įvaikinti vaikų sąrašą, perduodama atestuotam socialiniam darbuotojui, atlikusiam įvaikintojų tinkamumo įvertinimą.

26. Siūloma įvertinti tikslingumą plačiau aptarti Aprašo projekto 58 punkte nurodytos komisijos sudėtį, darbo organizavimo principus (ar nurodyti, kad komisijos darbo reglamentą tvirtina Tarnybos direktorius) ir, atsižvelgiant į Aprašo projekto 64 punkto nuostatą, numatyti, kad parenkant vaikui šeimą (asmenį), kviečiamas dalyvauti komisijos posėdyje atestuotas socialinis darbuotojas, atlikęs įvaikintojų įvertinimą. Pritarus siūlymui, turėtų būti keičiamas (tikslinamas) Aprašo projekto 64 punktas.

27. Siūlytina tikslinti 65 punkto formuluotę, vietoj žodžių junginio „įvaikintinu vaiku“ įrašant „siūlomu įvaikinti vaiku“.

28. Siūlytina keisti Aprašo projekto 67 punkto formuluotę, nurodant kurį vaiko teisių apsaugos skyrių Tarnyba informuoja apie asmenų sprendimą dėl konkretaus vaiko įvaikinimo (įvaikintojų gyvenamosios vietos ar vaiko globą organizuojančio bei prižiūrinčio).

29. Tikslintinas Aprašo projekto 68 punktas, numatant galimybę, o ne pareigą kreiptis dėl pasirengimo įvaikinti pakartotinio įvertinimo. Taip pat turėtų būti nustatyti konkretūs kreipimosi dėl pakartotinio vertinimo pagrindai, kadangi siūlomas reguliavimas yra subjektyvus. Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad tarptautinio įvaikinimo atveju (Aprašo projekto 93 punktas)

numatyta ne imperatyvi pareiga, o galimybė kreiptis dėl pakartotinio įvertinimo, o tai sudaro prielaidas teigti, kad tarptautiniam įvaikinimui sudaromos palankesnės sąlygos ne nacionaliniam.

30. Tikslinti 84.3 punkto turinį bei formuluotes, atsižvelgiant į Civilinio kodekso 3.224 straipsnio 2 dalies 1 punktą, keičiant žodį „išauklėjimą“ į Civiliniame kodekse bei tarptautiniuose dokumentuose naudojamą sąvoką „vaiko auklėjimo paveldimumą“.

31. Tikslinti Aprašo projekto 89 punktą, nustatant terminą, per kurį asmenys turi pateikti Tarnybai pirminį sutikimą dėl įvaikinimo. Taip pat svarstyti, ar šiame punkte tarptautinio įvaikinimo atvejais numatytas leidimas susipažinti su įvaikinamu vaiku neturėtų būti išduodamas ir nacionalinio įvaikinimo atvejais.

32. Neaiškūs argumentai, kuriais remiantis nuostatos, susijusios su vaikų, turinčių specialiuosius poreikius, sąrašu yra dėstomos VI skyriaus pirmajame skirsnyje, reglamentuojančiame tarptautinį įvaikinimą. Siūlytina šias nuostatas perkelti į II skyrių. Taip pat primintina, jog į šį sąrašą gali būti įrašytas bet koks galimas įvaikinti vaikas, nes nėra aiškių šio sąrašo sudarymo kriterijų (3 pastaba).

33. Atsižvelgiant į tai, kad vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, sąraše įrašomi ir ne mažiau kaip trijų brolių/seserų vaikų grupės, siūlytina papildyti Aprašo projekto 97 punktą, po žodžio „vaiką“ įrašant žodžių junginį „ar brolių/seserų grupę“.

34. Aprašo projekto 109 punkte įtvirtintą nuostatą dėl brolių ir seserų ryšio išlaikymo ir bendravimo tikslinga taikyti ir nacionalini įvaikinimo atvejais, todėl siūlytina atitinkamai papildyti Aprašo projektą.

35. Siūlytina iš esmės peržiūrėti VI skyrių, reglamentuojantį sutuoktinio vaiko įvaikinimą, supaprastinant procedūrą ir, įvertinus aplinkybes, kad įvaikintojas minėtais atvejais gyvena su vaiku, pažįsta vaiką, žino jo sveikatos būklę ir pan., svarstyti kai kurių nuostatų bei jomis įtvirtinamų reikalavimų tikslingumą (pavyzdžiui, vaiko sveikatos būklės vertinimą, peržiūrėti kontraindikacijas, kurioms esant asmuo negali įvaikinti sutuoktinio vaiko, įvertinti duomenų apie materialinę padėtį rinkimo apimtis, patraukimą administracinėn atsakomybėn ir pan.).

36. Siūlytina papildyti Aprašo projektą nuostatomis, nurodančiomis šiame teisės akte kompetentingų institucijų priimtų sprendimų apskundimo tvarką.

Pagarbiai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė